छत्वम्

4. तत् + श्रुत्वा = तच्छ्रुत्वा .... अनुस्वार

5 3. अम् + काः = अङ्काः .... श्चुत्व

6. रामस् + च = रामश्च .... जश्त्व

7. अच् + अन्तः = अजन्तः .... श्चुत्व

8. सत् + चरित्रम् = सच्चरित्रम .... जश्त्व

9. अप् + जः = अब्जः .... जश्त्व

10. षट् + आननः = षडाननः .... जश्त्व

11. अच् + आदिः = अजादिः

IV. उचितं मेलनं कुरुत।

(उचित मिलान कीजिए।)

(क) प्रेम् + खणम्	(i) परिच्छेदः च
(ख) यस्यच्छाया	(ii) लक्ष्मीच्छाया छ
(ग) मत् + शिरः	(iii) दिवङ्गतः झ
(घ) कण्ठः	(iv) लीला + छत्रम् ज
(ङ) स्व + छः	(v) कम् + ठः घ
(च) परि + छेदः	(vi) स्वच्छः ङ
(छ) लक्ष्मी + छाया	(vii) यस्य + छाया ख
(ज) लीलाच्छत्रम्	(viii) मच्छिरः ग
(झ) दिवम् + गतः	(ix) प्रेङ्खणम् क

V. रञ्जितेषु पदेषु सन्धिच्छेदम् कुरुत।

(रंगीन पदों में संधि-विच्छेद कीजिए।)

1. ग्रीष्मकाले तरुच्छाया तु जीवनम् एव। .... + ...
2. एकम् अनुच्छेदम् लिखत। .... + ...
3. श्री रामस्य राज्यम् एकच्छत्रम् आसीत्। .... + ...
4. यत्र तरुच्छाया तत्र पथिकाः। .... + ...
5. तच्चित्रम् पश्य। .... + ...
6. सः मच्छत्रुः न अस्ति। .... + ...
7. तच्छ्रुत्वा सः अहसत्। .... + ...

Class - 8 Sub - Sanskrit

PAGE NO.
DATE

प्रथमः पाठः
शृगाल - कथा

हिन्दी अनुवाद

किसी एक जंगल में प्रचंड नाम का सियार रहता था। एक बार भूख से दुखी होकर वह नगर की ओर गया। वहाँ उसको देखकर कुत्ते उसकी ओर भागे। वह अपनी जान बचाने के लिए एक धोबी के घर में घुस गया। वहाँ नील के पानी से भरा हुआ एक बरतन था। वह उसी बरतन में गिर गया और नीले रंग का हो गया। कुत्ते भी उसको न देखते हुए वहाँ से चले गए।

तब प्रचंड धोबी के घर से जंगल की ओर चल दिया। उसको नीले रंग का देखकर पशु डर से इधर-उधर भागने लगे। प्रचंड ने डर से व्याकुल उनको देखकर जोर से कहा - अरे ओ पशुओं! तुम सब मुझको देखकर किसलिए डर गए? मैं तो तुम्हारा राजा हूँ। ब्रह्मा ने मुझे आदेश दिया, अरे, पृथ्वी पर जाओ। वहाँ जाकर तुम राज्य करो जिससे उनमें आपस में लड़ाई न हो। तुम सबके कर्तव्यों का निश्चय मैं करूँगा। इस प्रकार वह उनका राजा बन गया।

इस प्रकार समय बीतने पर उसने कभी सियारों के झुंड का शोर सुना। उस आवाज को सुनकर प्रसन्न मन से उठकर उसने ऊँचे स्वर में अपनी जाति की आवाज में बोलना आरंभ कर दिया। उसको ऐसे शोर करते हुए सुनकर सभी पशुओं ने

उसकी ओर आश्चर्य से देखा - 'ओहो! हम इस सियार के द्वारा ठगे गए हैं' ऐसा कहकर उसके टुकड़े कर दिए। सच ही कहा गया है -

'सबकी परीक्षा स्वभाव के अनुसार करनी चाहिए दूसरे गुणों के अनुसार नहीं, क्योंकि सभी गुणों को छोड़कर स्वभाव सबसे ऊपर रहता है।

शब्द-शक्तिः (Word Meanings)

रजकगृहम्	– धोबी का घर	washer-man's house
नीलवर्णः	– नीले रंग का	of blue colour
अवलोक्य	– देखकर	after seeing
आदिष्टवान्	– आदेश दिया	ordered
कलहो (कलहः)	– झगड़ा	quarrel
वृन्दम्	– झुंड	group/herd
पुलकितमनः	– प्रसन्न मन से	with happy mind
तारस्वरेण	– ज़ोर से	loudly
वञ्चिताः	– ठगे गए	deceived
खण्डशः	– टुकड़े-टुकड़े	in pieces
परीक्ष्यन्ते	– परीक्षा ली जाती है	examined
नेतरे	– दूसरे नहीं	not others
अतीत्य	– पार/से आगे	going beyond
मूर्ध्नि	– सबसे ऊपर	at the top

संयोगयुक्त शब्द (Combined Words)

निश्चयमहम्	–	निश्चयम्	+	अहम्
सत्यमेव	–	सत्यम्	+	एव
कर्तुमारभत्	–	कर्तुम्	+	आरभत्
किमर्थम्	–	किम्	+	अर्थम्

प्रत्यययुक्त शब्द (Words with a Suffix)

अवलोक्य – अव (उपसर्ग) + लोक् (धातु) + ल्यप् (प्रत्यय)

कर्तुम् – कृ (धातु) + तुमुन् (प्रत्यय)

गुणों को छोड़कर स्वभाव सबसे ऊपर रहता है।

अभ्यास

(2)

प्र.1 एकपदेन उत्तरत।

क प्रचण्डः कुत्र प्रतिवसति स्म?

उत्तर वन - प्रदेशे

ख क्षुधापीडितः सः कुत्र अगच्छत?

उत्तर नगरं प्रति

ग कुक्कुरेभ्यः भीतः प्रचण्डः कस्य गृहम् अगच्छत्?

उत्तर रजकस्य

घ रजकगृहात् सः कुत्र अगच्छत?

उत्तर वनं प्रति

प्र.2 एकवाक्येन उत्तरत।

क प्रचण्डः नीलवर्णः कथमभवत्?

उत्तर नीलरस - पात्रे पतित्वा प्रचण्डः नीलवर्णः अभवत्।

3

(ख) कुक्कुराः तं कथं त्यक्त्वा दूरतः अगच्छन् ?
उत्तरं कुक्कुराः तं नीलवर्ण पश्यन् दूरतः अगच्छन्।

(ग) भयभीतान् पशून् सः किमकथयत् ?
उत्तरं भयभीतान् पशून् सः अकथयत- 'अहं तु युष्माकम् राजा अस्मि।'

(घ) तस्य नाशः कदा अभवत् ?
उत्तरं यदा सः उच्चैः स्वजातिशब्दम् अकरोत तदा तस्य नाशः अभवत्

प्र·3 प्रश्ननिर्माणं कुरुत।

क प्रचण्डः नाम श‍ृगालः आसीत्।
उत्तरं कः नाम श‍ृगालः आसीत् ?

ख कुक्कुराः तम् प्रति अधावन्।
उत्तरं के तं प्रति अधावन् ?

गं सः पात्रे अपतत्।
उत्तरं सः कि कस्मिन अपतत् ?

घ पशवः इतस्ततः अधावन्।
उत्तरं पशवः कुत्र अधावन् ?

ङ· पशवः श‍ृगालवृन्दस्य कोलाहलम अश‍ृणोत।
उत्तर पशवः कस्य कोलाहलम अश‍ृणोत ?

भाषा अवबोधनम्

प्र.। निम्नलिखितानि वाक्यानि लङ्‌लकारे लिखत।

क अहं तु युष्माकं राजा अस्मि।
उत्तरं अहम् तु युष्माकं राजा आसम्।

ख कः अपि श्रेष्ठः राजा नास्ति।
उत्तरं कः अपि श्रेष्ठः राजा नासीत्।

ग त्वं भूलोकं गच्छ।
उत्तरं त्वं भूलोकम् अगच्छः।

घ तेषां परस्परं कलहो न स्यात।
उत्तरं तेषां परस्परं कलहो न अभवत्।

ङ. सर्वेषां कर्त्तव्यानां निश्चयमहं करिष्यामि।
उत्तरं सर्वेषां कर्त्तव्यानां निश्चयमहं अकरवम्।

व्याकरणम्

पञ्चमः पाठः

समासाः

समासाः -
जब अनेक पद मिलकर एक पद बनाएँ तथा उनमें विभक्ति चिह्न आदि का लोप कर दिया जाए तो वहाँ समास होता है। इस प्रकार संक्षिप्त करने की क्रिया को समास कहते हैं।

समास के भेद

समास मुख्यतः चार प्रकार के होते हैं -

(1) अव्ययीभाव समास

(2) तत्पुरुष (भिन्न विभक्ति, द्विगु, कर्मधारय, नञ्) समास

(3) द्वन्द्व समास

(4) बहुव्रीहि समास

कुछ लोग द्विगु तथा कर्मधारय को अलग मानकर छः भेद लिखते हैं।

(1) अव्ययीभाव समासः -

इसमें पूर्व पद अव्यय होता है तथा उत्तर पद संज्ञा पूर्व पद की प्रधानता होती है। समस्तपद बनने के बाद वह अव्यय बन जाता हैं तथा यह नपुंसकलिंग एकवचन में होता है।

(2) तत्पुरुष समासः -

इस समास में उत्तरपद प्रधान होता है। इसके द्वितीया से सप्तमी विभक्ति तक छः भेद हो जाते है।

(3) द्वन्द्व समासः -

इस समास में समाहार अर्थ में समास होता है तथा दोनों या सभी पद प्रधान होते हैं। यह समास च के अर्थ में होता है। इसके विग्रह में प्रत्येक पद के साथ च का प्रयोग होता है।

(4) बहुव्रीहि समासः -

इसमें दोनों पदों में से कोई भी प्रधान नही होता, अपितु कोई अन्य तीसरा पद प्रधान होता है, जिसकी तरफ दोनों पद संकेत करते हैं।

प्र.। रञ्जितपदानां समासं विग्रहं वा उचितरूपेण कृत्वा समासानां नामानि लिखत।

(1) पक्वानि आम्राणि वृक्षात् पतितानि सन्ति।
उत्तर वृक्षपतितानि, पंचमी तत्पुरुष समास

(2) पार्वतीपरमेश्वरौ शब्दार्थौ इव सम्पृक्तौ स्तः।
उत्तरं पार्वती च परमेश्वरः च, द्वन्द्व समास

(3) चपलाः वानराः इतस्ततः धावन्ति।
उत्तर चपलवानराः, कर्मधारय समास

(4) वीराः पुरुषाः यस्मिन् सः ग्रामः धन्यः।
उत्तरं वीरपुरुषाः, कर्मधारय समास

(5) शरीरमाद्यं खलु धर्मस्य साधनम्।
उत्तरं धर्मसाधनम्, षष्ठी तत्पुरुष समास

(6) कृष्णमेघाः वर्षन्ति।
उत्तरं कृष्णाः मेघाः, कर्मधारय समास

(7) यूयम् यथाशक्ति परिश्रमं कुरुत।
उत्तरं शक्तिम् अनतिक्रम्य, अव्ययीभाव समास

(8) तत् स्थानं तु निर्जनम् अस्ति।
उत्तरं जनानाम् अभावः, अव्ययीभाव समास

14. पितरौ सदा वन्दनीयौ भवतः।

Sanskrit Grammar

माता च पिता च

9 पञ्च नद्यः यत्र तत्र गन्तुमिच्छामि।

उत्तर पञ्चानां नदीनाम् समाहारः, द्विगु समास

10 रामः अनुमृगम् धावति।

उत्तर मृगस्य पश्चात्, अव्ययीभाव समास

कृत्वा

समस्त पद (Compound Words)

क्षुधापीडितः	–	क्षुधायाः पीडितः
प्राणभयात्	–	प्राणानाम् भयात्
रजकगृहम्	–	रजकस्य गृहम्
नीलरसपूर्णम्	–	नीलरसस्य पूर्णम्/नीलरसेन पूर्णम्
शृगालवृन्दस्य	–	शृगालानाम् वृन्दस्य
भयभीताः	–	भयात् भीताः

सन्धिच्छेद (Disjoining Words)

कस्मिंश्चित्	–	कस्मिन्	+	चित्
चाभवत्	–	च	+	अभवत्
इतस्ततः	–	इतः	+	ततः
नेतरे	–	न	+	इतरे

अभ्यास

सम्प्रति लेखनीयम्

1. **उचितविकल्पेन वाक्यपूर्तिं कुरुत।**

(उचित उत्तर चुनकर वाक्यों को पूरा कीजिए। Complete the sentences with correct options.)

(क) एवं प्रचण्डः .... राजा अभवत्। (तस्य, तासाम्, तेषाम्)

(ख) त्वं .... कर्तव्यानां निश्चयं कुरु। (मम, मयि, माम्)

(ग) सर्वे पशवः .... प्रति अपश्यन्। (तस्य, तम्, त्वम्)

(घ) तेषां परस्परं कलहो न स्यात्।

(ङ) सर्वेषां कर्त्तव्यानां निश्चयमहं करिष्यामि।

Sanskrit Book

2. **निम्नलिखितानि वाक्यानि लृट्लकारे परिवर्तयत।**

(निम्नलिखित वाक्यों को लृट् लकार में लिखिए। Write the sentences in future tense.)

उदाहरणम्– प्रचण्डः रजकगृहात् वनं प्रत्यचलत्। — प्रचण्डः रजकगृहात् वनं प्रति चलिष्यति।

(क) वनजन्तवः इतस्ततः अधावन्। — वनजन्तवः इतस्ततः धाविष्यन्ति।

(ख) प्रचण्डः उच्चैः अवदत्। — प्रचण्डः उच्चैः वदिष्यति।

(ग) यूयं मम समीपे आगच्छत्। — यूयं मम समीपे आगमिष्यथ।

(घ) कुक्कुराः तम् अपश्यन्। — कुक्कुराः तं द्रक्ष्यन्ति।

3. **पदपरिचयं कुरुत।**

(पद-परिचय कीजिए। Parse the words.)

शब्दः	मूलशब्दः	लिङ्गम्	विभक्तिः	वचनम्
(क) युष्माकम् –	युष्मद्	उभय०	षष्ठी	बहुवचन
(ख) कुक्कुरैः –	कुक्कुर	पुंल्लिगम्	तृतीया	बहुवचन
(ग) कर्त्तव्यानाम् –	कर्त्तव्य	नपुंसकलिंगम्	षष्ठी	बहुवचन
(घ) अनुशासनेन –	अनुशासन	नपुंसकलिंगम्	तृतीया	एकवचन

4. **अधोलिखितपदेषु उचितं प्रत्ययं (✓) चिह्नीकुरुत।**

(दिए गए शब्दों के उचित प्रत्यय को (✓) चिह्नित कीजिए। Tick (✓) the correct answer.)

शब्द	उपसर्ग + धातु	प्रत्यय	शब्द	उपसर्ग + धातु	प्रत्यय
(क) दृष्ट्वा	दृश्	क्त्वा/ल्यप्	(ख) कर्तुम्	कृ	ल्यप्/तुमुन्
(ग) उत्थाय	उत् + स्था	ल्यप्/क्त	(घ) अवलोक्य	अव + लोक्	ल्यप्/तुमुन्
(ङ) पतितः	पत्	क्त/क्तवतु	(च) हर्तुम्	हृ	क्त/तुमुन्
(छ) गन्तुम्	गम्	तुमुन्/क्त्वा	(ज) प्रत्यासन्न	प्रति + आ + सद्	तुमुन्/क्त

(घ) यूयं .... दृष्ट्वा किमर्थं भयभीता:? (मह्यम्, तुभ्यम्, माम्)

(ङ) प्रचण्ड: .... अवलोक्य उच्चै: अवदत्। (तान्, तेन, तस्य)

2. अधोलिखितानि वाक्यानि कथानकक्रमानुसारं लिखत।

(नीचे लिखे वाक्यों को कथा के क्रमानुसार लिखिए। Rewrite the following sentences in a proper sequence.)

3 (क) प्रचण्ड: रजकगृहात् वनम् अगच्छत्। ....

(2) (ख) तत्र नीलरसपूर्णम् एकं पात्रम् आसीत्। ....

(1) (ग) तं दृष्ट्वा कुक्कुरा: तं प्रति अधावन्। ....

6 (घ) स: शृगालवृन्दस्य कोलाहलम् अशृणोत्। ....

4 (ङ) कुक्कुरा: अपि तं न पश्यन् तत: अगच्छन्। ....

7 (च) "वयम् अनेन शृगालेन वञ्चिता:।" ....

5 (छ) युष्माकं सर्वेषां कर्त्तव्यानां निश्चयमहं करिष्यामि। ....

3. एकपदेन उत्तरत।

(एक पद में उत्तर दीजिए। Answer in one word.)

(क) प्रचण्ड: कुत्र प्रतिवसति स्म? ....

(ख) क्षुधापीडित: स: कुत्र अगच्छत्? ....

(ग) कुक्कुरेभ्य: भीत: प्रचण्ड: कस्य गृहम् अगच्छत्? ....

(घ) रजकगृहात् स: कुत्र अगच्छत्? ....

Sanskrit Grammar

प्रायोगिकाभ्यासः

I. कोष्ठकात् उचितं पदं चित्वा गद्यांशयोः रञ्जितपदेषु विग्रहम् कुरुत।
(कोष्ठक से उचित पद चुनकर के रंगीन पदों में विग्रह कीजिए।)

(क) एकस्मिन् नगरे एकः (1) **महात्मा** (महत् आत्मा/महान् चासौ आत्मा) आगच्छत्। सः वने (2) **कन्दमूलफलानि** (कन्दमूलफलम् च/कन्दम् च मूलं च फलं च) खादति स्म। एकः (3) **बहुफलः** (बहवः फलानि यस्मिन् सः/बहूनि फलानि यस्मिन् सः) वृक्षः तत्र आसीत्। सः फलानि त्रोटयित्वा अखादत्। तदा एकः (4) **सुबुद्धिः** (शोभना बुद्धि यस्याः सा/शोभना बुद्धिः यस्य सः) तत्र आगच्छत् तम् च अकथयत् यत् (5) **महावीरः** (महानतः चासौ वीरः/महान् चासौ वीरः) मालाकारः अत्र एव आगच्छति। सः तुभ्यं क्रोत्स्यति अतः गच्छ इतः।

(ख) एकदा मूलशंकरः पित्रा सह (1) **शिवालयम्** (शिवालस्य अयम्/शिवस्य आलयम्) अगच्छत् तस्य पिता (2) **नीलकण्ठस्य** (नीलः कण्ठः यस्य सः/नीलः कण्ठः यस्य सः, तस्य) उपासकः आसीत्। रात्रौ सः अपश्यत् एकः मूषकः (3) **शिवप्रतिमायाः** (शिवे प्रतिमायाः/शिवस्य प्रतिमायाः) उपरि आगत्य सर्वम् नैवेद्यम् अभक्षयत्। सः (4) **धर्मबुद्धिः** (धर्मात् बुद्धिः यस्याः सः/धर्मे बुद्धिः यस्य सः) बालः अचिन्तयत् यत् (5) अयम् **जगदीशः** (जगतस्य ईशः/जगतः ईशः) आत्मानं रक्षितुम् अपि असमर्थः अस्ति।

II. रञ्जितपदेषु समासं विग्रहं वा कृत्वा लिखत।
(रंगीन पदों में समास अथवा विग्रह करके लिखिए।)

1. **देशसेवा** अस्माकं परमं कर्त्तव्यम् अस्ति। — देशस्य सेवा
2. मुनयः **कन्दमूलफलानि** खादन्ति। — कन्दं च मूलं च फलं च
3. **चतुराननस्य** नाम कमलासनः अपि अस्ति। — चत्वारि आननानि यस्य तस्य
4. **रामः च रमा च** पाठं स्मरतः। — रमारामौ
5. **विमलोदका** गंगा हिमालयात् निस्सरति। — विमलम् उदकम् यस्याः सा
6. सः वीरः **शास्त्रपारङ्गतः** अपि अस्ति। — शास्त्रे पारङ्गतः
7. **दश आननानि यस्य सः** एकः राक्षसः आसीत्। — दशाननः
8. विद्यालयस्य **पुस्तकालयः** अति विशालः अस्ति। — पुस्तकानाम् आलयः
9. **निर्गतं भयं यस्मात् सः** वानरः वृक्षात् अवतरत्। — निर्गतभयः
10. शिक्षकः **धर्मविदः** अपि अस्ति। — धर्मम् वेत्ति यः सः
11. एषः विशालः **ग्रन्थालयः** मम अस्ति। — ग्रंथानाम् आलयः
12. **देवदत्तसिद्धार्थयोः** मध्ये विवादः जातः। — देवदत्तस्य च सिद्धार्थस्य च
13. **मदोन्मत्तः** गजः शनैः शनैः चलति। — मदेन उन्मत्तः

Sanskrit Grammar

14. पितरौ सदा वन्दनीयौ भवतः। माता च पिता च
15. सन्दीपः विमलमतिः अस्ति। विमला मतिः यस्य सः
16. मयूरः भारतस्य राष्ट्रपक्षी अस्ति। राष्ट्रस्य पक्षी
17. श्वेतम् अम्बरं यस्य सः वने अवसत्। श्वेताम्बरः
18. विमूढ़धी एव अपक्वम् फलं खादति। न पक्वम्
19. शुष्ककण्ठः बालः जलम् पिबति। शुष्कम् कण्ठम् यस्य सः
20. एषः सर्पः तु भयंकरः अस्ति। भयं करोति इति
21. विद्यालये छात्राः पठन्ति। विद्यायाः आलये

II. कोष्ठकात् उचितं पदं चित्वा रञ्जितपदेषु समासं विग्रहं वा कुरुत।

(कोष्ठक से उचित पद चुनकर रंगीन पदों में समास अथवा विग्रह कीजिए।)

1. पीतं दुग्धं येन सः बालः सुखेन स्वपति। ....
   (पीतदुग्धम्/पीतदुग्धः)
2. उलूकः शुभाननः एव भवति। ....
   (शुभः आननः यस्य सः/शुभम् आननम् यस्य सः)
3. अस्य दर्शनम् प्रतिदिनम् प्रातः काले कर्त्तव्यम्। ....
   (दिनः दिनः इति/दिने दिने इति)
4. चक्रपाणिः त्राहि माम्। ....
   (चक्रम् पाणम् यस्य सः/चक्रं पाणौ यस्य सः)
5. निर्भयः बालः सिंहेन सह क्रीडति। ....
   (निर्गतः भयः यस्मात् सः/निर्गतम् भयम् यस्मात् सः)
6. अर्जुनस्य सारथिः पीतानि अम्बराणि यस्य सः आसीत्। ....
   (पीताम्बरम्/पीताम्बरः)
7. माता च पिता च पूजायोग्यौ भवतः। ....
   (पितरः/पितरौ)
8. गंगायाः समीपम् ऋषयः तपन्ति। ....
   (उपगंगः/उपगंगम्)
9. तडागे रक्तानि कमलानि विकसन्ति। ....
   (रक्तकमलानी/रक्तकमलानि)
10. वृक्षारूढाः वानराः कूर्दन्ति। ....
    (वृक्षस्य आरुढा/वृक्षम् आरूढाः)

5 शृगाल–कथा

कस्मिंश्चित् वन-प्रदेशे प्रचण्डः नाम शृगालः प्रतिवसति स्म। कदाचित् क्षुधापीडितः सः नगरं प्रति अगच्छत्। तत्र तं दृष्ट्वा कुक्कुराः तं प्रति अधावन्। सः प्राणभयात् एकं रजकगृहं प्राविशत्। तत्र नीलरसपूर्णम् एकम् पात्रम् आसीत्। सः तस्मिन् पात्रे अपतत् नीलवर्णः चाभवत्। कुक्कुराः अपि तं च पश्यन् ततः अगच्छन्।

तदा प्रचण्डः रजकगृहात् वनं प्रति अचलत्। नीलवर्णं तं दृष्ट्वा पशवः भयात् इतस्ततः अधावन्। प्रचण्डः भयव्याकुलान् तान् अवलोक्य उच्चैः अवदत्–भो भो पशवः! यूयं मां दृष्ट्वा किमर्थं भयभीताः? अहं तु युष्माकं राजा अस्मि। ब्रह्मा माम् आदिष्टवान्, 'अरे, भूमौ गच्छ। तत्र गत्वा त्वं शासनं कुरु येन तेषु परस्परं कलहो न स्यात्'। युष्माकं सर्वेषां कर्त्तव्यानां निश्चयमहं करिष्यामि। एवं स तेषां राजा अभवत्।

एवं गच्छति काले कदाचित् सः शृगालवृन्दस्य कोलाहलम् अशृणोत्। तं शब्दं श्रुत्वा पुलकितमनः सः उत्थाय तारस्वरेण स्वजातिशब्दमेव उच्चैः कर्तुमारभत्। तम् एवं शब्दं कुर्वन्तं श्रुत्वा सर्वे पशवः तं प्रति आश्चर्येण अपश्यन्–'अहो! वयम् अनेन शृगालेन वञ्चिताः' इति कथयित्वा तं खण्डशः अकुर्वन्।

सत्यमेव उक्तम्–

सर्वस्य हि परीक्ष्यन्ते स्वभावा नेतरे गुणाः।
अतीत्य हि गुणान् सर्वान् स्वभावो मूर्ध्नि वर्तते॥